

TAGE AURELL

Skomakarn i Carcassonne

Ur *Samtal önskas med sovvagnskonduktören* (1969)

Jag tog tidningen som låg på hyllan över bordet. Det var L'Humanité.

– Tycker ni om den?

– Kunde nog vara bättre. Som det mesta här i världen. Men det är annars den enda som går att läsa –

Han såg upp, gav mig en lugn, värderande, undersökande blick. På samma gång tillitsfull och självklar, på intet vis utfordrande.

Och så kom samtalet in på politik, fransk politik, och på hans livssyn i allmänlighet. Han var naturligtvis kommunist. Eller närmare den i Frankrike oftare än hos oss förekommande släktingen Syndikalist. Rätten till arbete, rätten till en människovärdig existens. Men noga förknippad med skyldigheten, plikten att arbeta, sa han. Och plikten att bli värdig denna nya människas existens. Han var helt gammaltestamentlig på den punkten: Den som inte arbetar skall heller inte äta sig mätt ... Helt emot alla former av brutalt våld men – ja, som sagt, var det

PDF från Litteraturbankens sidor om Shared Reading:

<https://lb.se/bibliotekariesidor/shared-reading/>

Texten är hämtad ur *Samtal önskas med sovvagnskonduktören* (1969).

<http://lb.se/f/AurellT/t/SamtalOnskas/sida/95/etext>

något som människor skulle tvingas till så var det arbete! Arbeta inte bara när lusten föll på, det gjorde den alltför sällan (han log mot sonen hjälpredan och fick ett leende tillbaka –) I synnerhet här nere i södern, tänker jag. En klimatsjukdom, säger de. Men den kan övervinnas. Det vet jag av egen erfarenhet – Jo, de lata, de likgiltiga, och de alltför rika, och de sysslösa. Vissa timmar skulle de tvingas – Och efter en grunnapaus:

– Fast det kommer de nog aldrig på av sig själva. Och därför tror jag, tror ibland åtminstone, att ett slags mild diktatur blir nödvändig till en början. Här hos oss i vart fall. Men naturligtvis, som syndikalist vill jag ha min fulla rätt att säga till denna diktatur, säga ut antingen den nu blir royalistisk eller kommunistisk, min egen mening om rätt och gålet ...

Jag satt och var en aning med på noterna, genmälde emellertid att det galna han talte om kunde bli ganska överväldigande, att just diktaturer har en benägenhet – Och vad så? Om och när man blir fråntagen rätten att säga nånting alls. Bocken till trädgårdsmästare ... Han smålog, riste lite grand på huvudet. Stilla, försynt:

– Då är inte jag med. Aldrig mot samvetet. Men det är nog inte där det vanskliga ligger, monsieur. Nej det viktigaste nu är att få alla kommunister att förstå detta: En riktig kommunist måste i sitt *eget* liv och *var dag* vara en *god människa* och helst bättre än andra goda människor. Än så länge. Hjälpa där han kan, göra som sagt sin plikt och lite till där han kan. Och inte slarva med jobbet (han gav sin son en ny

underfundig samförstående blick). Först och sist blir detta nödvändigt, monsieur. Om ni vill ha en bättre värld så måste det ju betyda att var och en i världen blir bättre, inte sant? Skall kommunismen hålla – och en kätting är ju inte starkare än dess svagaste länk – så måste vi alla små svaga länkar sätta allt in på att bli starkare. Så enkelt är det. (Pojken hade lagt ner arbetet en liten minut eller så och betraktat fadern allvarligt, blygt för resten men samtidigt stolt. Sen fortsatt att banka i nubb.)

Skomakarn såg ändå yngre ut än nyss, nästan inte mer än som en äldre bror till sonen. Jag sa nånting om det –

– Jag har en som är tolv, svarade han. Och en är nio och en är sex och en fyra. Men ingen av dem är här, de är i Spanien med mamma –

Han var inte så ung som han såg ut, 37 år var han. Knappt sjuuttonårig hade han måst rymma från Carcassonne och till Spanien för ett politiskt brotts skull. Både hans far och hans farfar hade varit skomakare och så fortsatte han i sin tur med det yrket, gifte sig och fick barn. Bodde i Barcelona. Men för tre år sen hade de tagit ifrån honom allt han ägde – Det var politik det också. Sådan är världen i dag (han log sitt blott vemodiga leende). Så rymde jag tillbaka hit igen. Nu kan jag stanna *här* och har börjat från början. Bygger opp en ny tillvaro. Och snart skall vi få mamma och de fyra småpojken hit! Tills nu har jag haft god hjälp av Carlo men i övermorgon skall han resa till yrkesskolan. Lära sig *hela* skomakeriet.

Lära sig det efter alla konstens regler och sen fortsätta traditionerna – se här:

(Från en av hyllorna tar han ner ett par pjäxor i finaste boxkalv)

– Dessa sydde jag färdigt i natt, jag måste sy om natten när det är till oss själva annars skulle kunderna få vänta för länge. Och här är ett par skor som skall bli färdiga i natt. Jag vill ju inte att pojken skall behöva skämmas för far sin. På den fina skolan –

Han syr mest ortopediska skor, är specialist på skor till vanföra, med klumpfot eller annat lyte. Han har gipsavgjutningar av diverse vanställda fötter och visar fram skor som skall passa dem –

– Det är nog min lilla stolthet det, säger han. Att fundera ut fasoner så det inte syns om foten ini skon –

Naturligtvis måste vi presentera oss själva. Och berätta om Sverige och förhållandena där. Berätta om våra ungar, visa fotografier. Carlo fick kila tvärs över gatan, där hyrde de ett sovrum och kök. Och hämta fotografier av mamma och de fyra andra pojkarna. En spanjorska som strålade mot ett myller av svarthåriga och stjärnögda ungar på en strand –

Plötsligt sa han:

– Ta det! Ta det med till Sverige. Så tänker ni på oss. Minns oss ibland. Mamma och pojkarna kommer snart hit och då behöver vi inte bilden längre. Inte sant, Carlo?

Och så var sandalen lagad. Det kostade 75 öre. Jag hade inga småpengar, pojken fick kuta åstad till en granne och växla en 1000-francslapp

(inflationsdito). När han var tillbaka upptäckte skomakarn att han fått elva hundralappar i stället för tio.

– Kvickt åter med hundrafrancsen, sa han till Carlo.

Som försökte en liten invändning:

– Vi går ju hem och äter snart. Och nu när vi har så bråttom –

– Nej, sno dig bara. Kanske har han redan märkt det och är bekymrad. Det är mycket pengar för honom som för oss.

Och vi, råkas igen? Ingenting var stort mindre troligt än att vi på nytt skulle söka oss hit.

– Jo då, sa skomakarn tryggt. Fjäll kanske inte möts men människor gör det.

Han fick rätt, nästan på dagen två år senare öppnade jag hans butiksdörr. Och där satt skomakarn och sydde och där satt en bildskön fjortonåring och dunkade i nubb. Men det var nr 2, Pierre. Carlo var i yrkesskolan.

Sig likt var också ögonkastet ner mot min sandal sen välkomst- och gensynshälsningar var överstökade – det igenkännande leendet när han såg att ena sandalen även denna gång –

– Och i dag kommer ni hem till oss och äter middag. Jo, jo, inga invändningar. Gamla vänner måste bryta bröd och dricka vin tillsammans, det är vänskapens kommunion. Mamma skall bli själaglad, en högtidsstund för henne!

Vi försökte verkligen invändningar, nya invändningar. Betänkte vad den minsta köttbit nu kostade här i landet, och både kaffe, bröd och olja hade blivit åtskilligt dyrare sen sist. Och inte bara det, vi var fem nu, hade våra tre ungar med oss. Vin kunde vi bjuda på förstås – nämnda ätteläggar hade jobbat i vinskörderna i Bizanet och förutom dagpenning förärats tre liter vin var, vi hade hela korgar fulla.

Solen sjönk i glödande färger bortom de västliga Pyrenéernas toppar, men innan vi var tillbaka över bron och nere i la ville basse begynte ett stilla regn falla. Vi letade oss fram till ett grått, trist hyreshus, uppför en trappa, in genom en korridor som doftade gammal kall och inpyrd kål – och så kom plötsligt yrande emot oss ett vimmel av pojkar i alla storlekar – följda av mamma, frodig och strålände just, med vitt i det svarta håret, med välkomstord på spanska och franska alltmedan ansiktet rynkade sig i de snällaste rynkor. Ett litet kök till höger, in dörren till vänster var matsalen – stolarna och bordet som stod festligt dukat till tolv personer upptog i det närmaste all fri golvplats mellan en typisk byffé av den seriesort som möter opp i vartenda franskt småstadsmöbelmagasin, och en bokhylla. I en vrå vid dörren en babysportvagn. En trappa ännu högre upp hade familjen rum nummer tre. Och därifrån kom skomakarn, nytvättad och i ren skjorta och med minsta pojken, en ett-åring, på armen. Och så – ja så var det bara att sätta sig till bords, det var faktiskt inte plats att stå!

Mamma måste ha arbetat stup i ett sen hon fick budet om vår ankomst – fat med de läckraste hors-d'oeuvres stod i långan rad på bordet, böcklingfiléer, tomatsallad, ägg och ris i curry och med paprika, salt korv, kall kokt purjolök med olja och ättika. Alla fem pojkarna satt med till bords, babyn, Ramido, i sin höga stol vid mammas sida. Allihop som tända ljus, förväntansfullt betraktande ömsevis oss och maten, med spelande ögon, fyllda av stundens högtid – Lammkotletter, stora skålar med petits pois, risgryta – och aldrig såg vi en värd så stolt och glad och innerligt tillfreds som skomakarn när han bevittnade åtta ungars aptit –

Då sa tieåringen (den franske):

– Tänk om Nils Holgersson kunde flyga ända hit!

Det blev slut på de vuxnas samtal om politik och arbetsmarknad och fredsutsikter etc. – allt drunknade i pojkarnas prat om Sverige. För två år sen hade vi sänt dem Den underbara resan i fransk översättning, nu kunde de den nästan utantill och där satt vi och hörde med förundran hur hemtamt spansk-franska ungar rörde sig på Glimmingehus och i Vineta och på Skansen och Kebnekajse –

Ost och kex, kaffe och kakor. Blott Ramido började bli trött och hev saker och ting på golvet. Då tog pappa och la honom i sportvagnen, tog bara av honom byxorna, la honom på vaxduken, ett litet grått skycke klämde han fast i hans armar som docka. Pilten vred

och vände sig ett par tre minuter innan han fann den rätta godnatt-ställningen i sittvagnens trappstegsplan. Och så somnade han, med stjärten i vädret. Vagnen var hans säng.

– Jag har sett att du drar på foten. Haltar och går med käpp. Vad är det för fel? frågade skomakarn.

Jo en gång i sommar hade jag vrickat eller slagit knäet, och det ville inte bli bättre. En doktor hemma hade sagt att nånting farligt var det inte, det skulle gå över av sig själv om nån månads tid. Nu var fyra månader gångna och fortfarande gjorde det lika ont eller mer, i synnerhet i dag efter den långa vandringen till och i la Cité.

– Du kan bli frisk i morgon om du vill.

– Om jag vill! Har ni en sån baddare till doktor här?

– Det skulle man kunna säga ja. Fast doktor – och kanske skrattar du, det är bara en okänd gammal spansk dam. Men hon fixar dig på fem minuter om det nu är nånting hon rår med. Du skall försöka tycker jag, det kostar ingenting. Hon är bättre än nån doktor vi har –

Klok gumma, kvacksalvare, jag tackar – vem skulle ha trott att denne intelligente och upplyste man hyste slika medeltida vidskepliga idéer –

Han såg ut som om han förstått vad jag tänkte, log sitt vanliga stilla och trygga leende.

– Man får nog tro vad man själv har sett. Vad hon gjort för mig och för andra. Hon är ingen humbug. Hon tar inte betalt. Och hör nu på, ditt tåg

går i morgon klockan elva. Jag skall ta mig ledigt från jobbet en stund och gå med dig. Nej det är inte lönt att ge dig adressen, det är inte så lätt att hitta dit och för resten öppnar hon bara för vänner. Flyktingar mest. Men så här kan du ju inte halta ett helt år genom Frankrike, det är ju alldeles speciellt dumt när det inte är nödvändigt!

Vilket han ju hade rätt i – och bara det att få se en klok gumma i spansk skepnad kunde vara värt besöket. Men, men, knän är ömtåliga saker, komma ur askan i elden via en okunnig kvacksalverska – Å andra sidan, det var omöjligt, helt enkelt omöjligt att säga nej till den tillit och hjälpsamhet som lyste ur skomakarns ögon, det hade jag inte hjärta till. Och för det tredje, man reser ju för att uppleva nånting –

Nästa morgon, fortfarande i fint duschregn, var vi som avtalat i skomakarverkstan. På trappsteget utanför kände vi igen sexåringen fast i regnkåpa och med hätta över huvudet. Vid hans sida satt en lika inhöljd liten väninna. Och bägge var helt upptagna med att betrakta en ring med röd sten som hon höll fram till hans beskådan och beundran –

– Inte sant? Att den är vacker –

– Jo väldigt vacker.

– Den kommer att passa fint till min röda klänning.

– Ja och med ett rött hårband till, sa den lille kavaljeren allvarligt övervägande. – Eller ett grönt –

– Tror du jag klär i grönt?

– Du klär i allt.

Han var lika allvarlig.

– Men kanske blir det bäst med grönt.

Och med en sann smakdomares inlevelse riste grabben liksom frånvarande regndropparna från sin kapp och vi lämnade lyssnarglântan vid trappan.

Skomakarn hade jobbat sen klockan fem om morgonen, nu var han glad att få sträcka på sig lite grand. Allt medan han bytte om till söndagskläder.

– Inte för din skull, sa han. Men man kan ju inte gå på visit till en spansk dam i arbetsmundering heller!

Vi gick ganska långt, upp en boulevard, in en gata till höger, en till vänster, omsider såg det mer och mer påvert ut, till slut var vi inne i en blindgata, så innanför en port, uppför en mörk trappa, uppför två.

Skomakarn knackade på.

– Vem där?

– Din gamle vän skomakarn.

En nyckel vreds om, dörren öppnades och vi såg, bakom vår följeslagare, en av de mest fascinerande kvinnor det förunnats oss att möta. Ålder? Ja kanske bortemot åttio men ståtlig än och spänstig, med kritvitt hår över en hög, vacker panna, svarta ögonbryn, fårat ansikte men så förunderligt linjerent, örnnäsa, genomträngande men goda ögon, stolt men tydligt humorvillig mun, kraftig haka. Och pärlvita tänder som måste ha varit hennes egna ...

Rummet var litet, vid ett runt bord satt en annan kvinna och skrev, fortsatte utan att se upp på oss, som om vårt besök alldeles inte angick henne. Hon hälsade

inte heller, tog bara skrivgrejorna med sig och försvann in i ett annat rum.

Skomakarn berättade om mitt knä, om oss i övrigt hade han visst berättat förut –

– Så detta är dina svenska vänner, sa hon. Då är de också mina. Och eftersom ni har så kort tid på er så är det väl bäst att vi undersöker strax. Lägg er där borta på divanen, med nakna ben. Jag sände *min* hälfte en blick – skall, skall icke? Hon signalerade 'skall' – och allvarligt talat så såg den spanska gumman rakt inte ut, nu heller, som om hon hade ont i sinnet. Hon bara satte sig på en stol vid divanen, började sakta känna på knät, nedöver musklerna, helt ned till foten. Så uppåt igen, så det andra benet, så åter det första, koncentrerat – Och plötsligt sa hon:

– Här sitter det. Men det är säkert ingen ny skada som ni nämnde, ni måste ha fått något kraftigt slag eller stöt för längesen. Kanske för tjugo år sen. Nån spricka blev det antagligen då. Och nu nån förskjutning. Vid ett nytt fall eller stöt –

Där kvack det till i de bägge främlingarna. Ty detta stämde! Stämde precis! För tjugo år sen ramlade jag i en marmortrappa i Monte Carlo och skadade knäet. Fick ligga till sängs i över en månad och röntgenbilder visade just en spräckt knäskål – Fast sen, efter ytterligare ett par månaders relativ vila i Egyptens varma land hade jag inte känt det mer. Inte förrän i sommar. – Nu tar det en stund innan musklerna blir uppmjukade och innan vi kan dra det på plats. Under tiden kan du gå till apoteket, sa hon

till skomakarn, och köpa ett X-plåster och en elastisk binda. Det kostar så och så –

Han fick pengarna av oss och kilade åstad. Och så var vi allena med den spanska damen. I en främmande stad, i ett hus som inte sett så betryggande ut, i en liten gränd som vi inte visste riktigt var den låg, hos en människa som vi inte visste vad hon hette ...

Hon begynte massera musklerna. Intill då var jag misstrogen, inte så lite misstrogen – och när allt kom omkring var det ju mitt knä – Men så! med ens! åh, jag slappnade av i ett varmt välbefinnande, i en djup trygghet, de fingrarna visste vad de gjorde! Arbetade fint, lätt och samtidigt med kraft, med pondus skulle jag vilja säga, eller med äkta spansk grandezza ... Och så höll hon på ända tills skomakarn var här igen, med apoteksgrejerna och lite småslantar. Priset stod på kvittot.

– Ställ sig nu här vid fotändan av divanen, madame, ta tag i foten och när jag säger ”tre” så ryck till, ett hastigt ryck. Ett, två, tre! Och min madame ryckte, och den spanska pressade på, spände, kände efter – Nej, inte bra än, en gång till! Och än en gång – två, tre! Och soligt, som om det minst varit hennes eget knä såg hon upp på ’biträdet’, såg ner på mig:

– Nu är det på plats, sa hon.

Och la så plåstret runt hela knäleden och bindan runt därom.

– Låt det sitta på en veckas tid, för säkerhets skull. Men ni är bra nu.

Tro det –

Ja faktiskt trodde jag det, kände det. Och blott medfödd vantro kom mig att pruta ner glädjetanken till detta futtiga: skönt att det är över –

– Var har ni lärt det här?

– Jag har inte lärt nånting. Jag kan varken läsa eller skriva. Men min mor upptäckte att jag hade så gott handlag med djur, sjuka djur. Och med sjuka människor också. Och så hade jag en tant som var barnmorska, hon kunde mycket hon. Och en tid fick jag bo hos henne och hjälpa henne. Det är min enda skola. Men detta i fingrarna, det har jag fått av Gud, monsieur. Jag kan ingenting förklara, jag vet bara att det är så. Och hur jag kunde veta att ni haft ont i det knäet för tjugo år sen? Det är däremot enkelt, det finns en broskbildning på ena sidan som inte finns på den andra. Kroppen lagar till såna förstärkningar där det varit ett brott har jag märkt. Och det är mest sådana saker jag förstår mig på. Brott och värk och sånt har jag nog förstånd på ja. Och att det mest är styvnade muskler som måste mjukas upp –

Vi såg på fotografierna på cheminén innan vi gick.

– Det är min man, han stupade i världskriget.

Och detta är mina två söner, de dog för revolutionen.

Nu har jag ingen kvar och bor i främmande land.

Nere på gatan igen, och av gammal vana gick jag och hinkade och stödde mig på käppen.

– Gå som folk nu, sa skomakarn. Käppen kan jag ta –

Mirakel?

– Men vi måste ju betala nånting, sa jag. Vi kan ju inte på detta sätt göra intrång hos en människa, ta emot välgärning, en stor välgärning, utan att ge nånting igen.

– Varför inte? Är hon stolt nog att ge så kan du vara stolt nog att ta emot. Men annars förstår jag dig och om du fortfarande är kry och rask om en vecka så sänd mig en liten present av något slag, jag skall försöka ge henne den så bra att hon inte säger nej.

Så vandrade vi till stationen, mötte ungarna. Det var en halvtimme tills tåget skulle gå.

– Jag har nog inte tid att vänta, sa skomakarn, skall tillbaka och jobba. Men vi ses nog igen. Kommer du för resten ihåg att vi i går kväll talte om det ordet camarade som alla använder nu. Jag kan nästan aldrig få mig till att säga det. Det betyder så mycket mer än vän – Ja, så får jag kila då, farväl bägge två, alla fem. Än en gång såg han hastigt på mig –

– Farväl. Och Gud vare med dig. Camarade – Han strök sig över ögonen, vände sen brått och försvann.

Den underligaste kommunist vi nånsin råkat.